

Koncepcia kapitálovej primeranosti bánk a investičných podnikov v podmienkach Európskej únie

Eva HORVÁTOVÁ*

Capital Adequacy Conception of Banks and Investments Firms in Conditions of European Union

Abstract

Main point of capital adequacy in Basel I, Basel II and CAD Directives is measuring of risks of credit institutions and investment firms and valuation minimal level of capital to cover them. The aim of this article is to show how the European Union legislation responds to Capital Accords Basel I and Basel II. The substance is on the Capital Adequacy Directives CAD I, CAD II and CAD III. CAD Directives were prepared on conditions of investment companies and for operations of trading book in banks. In conditions of national banking and financial systems of many countries are implemented the same capital accords with different result. The reason is in different access to application of capital adequacy rules (Basel Accords or CAD Directives) in diverse territorial parts.

Keywords: capital adequacy, own funds, market risks, operational risk, minimal level of capital to cover risks, investment companies

JEL Classification: G18, G28

Úvod

Cieľom príspevku je poukázať na príčiny, spôsob a mieru implementovania jednotlivých požiadaviek Basel I a Basel II do smerníc EÚ, medzi nimi najmä smerníc pracovne označovaných ako OFD, SRD, CAD I, CAD II, a CAD III. Rovnako poukážeme na určité rozdiely medzi smernicami EÚ a dokumentmi Basel I, II, ako aj na teritoriálne rozdiely v ich aplikácii. Ide o: Basel Concordate

* Eva HORVÁTOVÁ, Ekonomická univerzita v Bratislave, Národohospodárska fakulta, Katedra bankovníctva a medzinárodných financií, Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava 5; e-mail: horvatov@euba.sk

(1975), Basel Capital Accord (1988) – Basel I, New Capital Adequacy Framework (2001), Consultative Paper 3 (2003) – ako posledná verzia pred publikovaním Basel II.

1. Význam medzinárodnej regulácie bánk a finančných inštitúcií

Dňa 1. 1. 2007 vstúpila do platnosti Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2006/48/ES o vykonávaní činnosti úverových inštitúcií a Smernica 2006/49/ES o kapitálovej primeranosti investičných spoločností a úverových inštitúcií, ktoré sú známe pod pracovným názvom CAD III. Ich úlohou je zabezpečiť v Európskej únii jednotné uplatňovanie Novej bazilejskej dohody (Basel II) z júna 2006. V rámci procesu revízie Basel II s cieľom jeho neustáleho zdokonaľovania Bazilejský výbor realizoval Kvantitatívne dopadové štúdie (QIS – Quantitative Impact Study), závery ktorých sú zhrnuté v článku.

Koncepcia kapitálovej primeranosti je založená na predpoklade, že potenciálne straty finančnej inštitúcie v budúcnosti spojené s dnešnými rizikami majú byť kryté vnútornými zdrojmi finančnej inštitúcie, teda kapitálom akcionárov. Rozpoznané straty sa premietajú do hospodárskeho výsledku inštitúcie. Zúčtovanie strát sa vykonáva voči fondom akcionárov (vlastnému kapitálu) bez ohrozenia cudzích zdrojov, teda najmä vkladov klientov.

Podstata takto koncipovanej kapitálovej primeranosti spočíva v tom, že prípadné straty finančnej inštitúcie v budúcnosti majú na prvom mieste pocítiť vlastníci kapitálu, nie klienti [2, s. 69]. Historicky sa formovali pomery rôznych veličín ku kapitálu, ale rast podsúvahových aktivít bánk viedol k formovaniu takých pomerov, ktoré by mali reálnu vypovedaciu schopnosť o riziku banky. V dôsledku kríz sa pozornosť zamerala na bankový kapitál. Inštitucionálneho zabezpečenia procesu sa ujal Bazilejský výbor pre bankový dohľad pri Banke pre medzinárodné platby v Bazileji.

2. BASEL I – Basel Capital Accord

Ako prvá bola v roku 1988 prijatá kapitálová dohoda známa pod pracovným názvom Basel I. Ťažiskom dohody bolo stanovenie solventného pomeru (*Capital assets ratio*) na úrovni 8 %, meranie kreditného rizika založené na portfóliovom princípe, ktorý členil aktíva na štyri skupiny podľa vopred stanovených rizikových váh. Pozornosť sa sústredila na reguláciu kapitálovej primeranosti bánk v medzinárodnom rozsahu s cieľom zabezpečiť rovnaké podmienky v konkurenčnom prostredí bankovníctva.

Stanovený kvantitatívny pomer bol nazvaný podľa predstaviteľa Petra Cooka, ktorý bol v tom čase na čele výboru, ako Cookov pomer alebo Cookovo pravidlo:

$$CAR \text{ (Capital assets ratio)} = \frac{\text{kapitál}}{RVA + \dot{U}EPP} = 8 \%$$

kde

RVA – rizikovo vážené aktíva, vyjadrené ako súčin aktíva a jeho rizikovej váhy,

ÚEPP – úverové ekvivalenty podsúvahových položiek.

Rizikové váhy jednotlivých aktív (RVA) boli stanovené nasledovne: 100 % (úvery poskytované privátnemu sektoru), 50 % (hypotekárne úvery), 20 % (pohľadávky voči bankám do 1 roka), 0 % (pohľadávky voči štátom OECD, štátne dlhopisy nakúpené bankami).

Uvedené rizikové váhy odrážali iba výšku *kreditného rizika*, t. j. rizika z hľadiska schopnosti dlžníka uhradiť záväzky včas a v plnej výške. Nezohľadňovali však *trhové riziká*, ako menové, akciové, úrokové, komoditné, ani *operačné riziko*, s ktorými aktíva bánk súvisia, a tak sa otázky primeranosti vlastných zdrojov neskôr otvorili nanovo s cieľom zreálniť pohľad na rizikovosť bankového podnikania. Basel I okrem kreditného rizika zohľadňoval aj riziko krajiny a prvýkrát definoval členenie kapitálu banky a charakteristiku jeho položiek.

Riziko krajiny bolo definované na základe tzv. klubového princípu, odvodeného od členstva v OECD. Pre členské štáty OECD bola stanovená riziková váha 0 %, v opačnom prípade bola riziková váha 100 %.

Členenie kapitálu v rámci Basel I bolo rozvrhnuté do dvoch vrstiev (Tier) nasledovne:

Tier I (základný kapitál – *core capital, basic equity*) tvoria akciový kapitál, odkryté rezervy, nerozdelený zisk a zákonné rezervy. *Tier II* (dodatkový kapitál – *supplementary capital*) tvoria ďalšie interné a externé zdroje dostupné pre banku, najmä nezverejnené rezervy, podriadené dlhy a hybridné kapitálové nástroje. Tier II predstavuje menej kvalitný kapitál, preto jeho akceptovateľná výška býva obmedzená. Smernice EÚ nedefinujú zložky Tier I a II, stanovujú pre ne rovnaké kvantitatívne obmedzenia (Tier II je maximálne 100 % Tier I). Vzhľadom na to, že pre stabilitu bankového podnikania je dôležitý nielen rozsah kapitálu, ale aj kvalita jeho zložiek, štruktúra a použiteľnosť v prípade rôznych situácií, bola formulovaná požiadavka, aby Tier I predstavoval najmenej polovicu meraného kapitálu.

Napriek tomu, že Basel I bol prijatý s pozitívnym ohlasom na finančných trhoch, postupne sa začali prejavovať niektoré nedostatky. Rizikové váhy aktív motivovali banky k vytláčaniu súkromných úverov štátnymi úvermi alebo k uprednostňovaniu hypotekárneho sektora vzhľadom na polovičnú váhu rizika

hypotekárnych úverov. Veľmi sporné bolo priradovanie rizikovej váhy 100 % všetkým súkromným úverom. Kapitálová požiadavka z úveru malej nekótovanej spoločnosti bola rovnaká ako kapitálová požiadavka z úveru medzinárodne pôsobiacej stabilnej spoločnosti. Výsledkom mohol byť morálny hazard, keď agresívne riadené banky mohli v takom prípade uprednostniť klientov s vyšším rizikom kvôli vyšším úrokovým sadzbám z ich úverov. Okrem toho v Basel I absentovala možnosť merať skutočné riziko jednotlivých pohľadávok, trhových rizík, nedostatočne sa zohľadňovali postupy na zmierňovanie kreditného rizika, napríklad kolaterál a záruky.

3. Reakcia Európskej únie na BASEL I

Paralelnú iniciatívu s Bazilejským výborom pre bankový dohľad vyvíjala Európska únia. Reagujúc na Basel I, Európska únia prijala v roku 1989 dve smernice:

- Smernica o vlastných zdrojoch (Council Directive 89/299/EEC of 17 April 1989 on the own funds of credit institutions), pracovne nazývaná *OFD Directive*.
- Smernica o solventnom pomere (Council Directive 89/647/EEC of 18 December 1989 on a solvency ratio for credit institutions), pracovne označovaná ako *SRD Directive*.

Uvedené smernice kopírovali obsah Basel I s tým, že rovnakým spôsobom pristupovali ku kreditnému riziku. Prvá, OFD, definovala vlastné zdroje a druhá, SRD, rizikové váhy pre jednotlivé druhy aktív. Pojem *kapitálová primeranosť* (*capital adequacy*) sa v smerniciach EÚ označuje ako *solventný pomer* (*solvency ratio*) a kapitál (*capital*) sa označuje pojmom *vlastné zdroje* (*own funds*).

Direktívy OFD a SRD sa úplne zhodujú s Basel I, rovnakým spôsobom upravujú kreditné riziko a nevzťahujú sa na investičné podniky.

Okrem toho sa v podmienkach Európskej únie prijala tzv. *druhá banková smernica* (Second Council Directive on the coordination of laws, regulations and administrative provisions relating to the taking up and pursuit of the business of credit institutions and amending directive 77/780/EEC), ktorá nadobudla účinnosť v roku 1993. Jej základ predstavovali princíp jednej licencie a princíp dohľadu domácej krajiny.

V Európskej únii vznikla potreba, aby boli definované minimálne kapitálové požiadavky pre investičné podniky tak, aby sa zabezpečili rovnaké podmienky pre banky a investičné podniky. Na základe toho sa prijala smernica o kapitálovej primeranosti (Council Directive 93/6/EEC of 15 March 1993 on the Capital adequacy of investment firms and credit institutions), nazývaná aj *CAD I*.

Smernica CAD I stanovovala predovšetkým podmienky kapitálovej primeranosti pre investičné podniky. Vzťahovala sa aj na banky, ale iba na tie činnosti, ktoré boli začlenené do obchodného portfólia (obchodnej knihy – *trading book*). Na činnosti, ktoré boli súčasťou bankového portfólia (bankovej knihy – *banking book*), sa naďalej vzťahovali smernice OFD a SRD. Podobne ako pri New Basle capital framework, aj pri CAD I bola rozhodujúca koncepcia obchodnej knihy. Smernica CAD I sledovala pozičné riziko (úrokové a akciové), menové riziko, riziko vysporiadania a riziko úverovej angažovanosti.

V rámci smernice CAD I má významné postavenie *investičná spoločnosť*, definovaná ako právnická osoba, ktorej pravidelná činnosť, podnikanie, predstavuje poskytovanie investičných služieb tretím stranám na profesijnom základe. Smernica CAD I mala byť implementovaná v členských štátoch EÚ do konca roku 1995. Väčšina členských štátov však tento termín nespĺnila. Ako prvá zaviedla CAD I do svojej praxe Veľká Británia v roku 1996 a najneskôr bola táto dohoda zavedená v Nemecku v roku 1998.

4. BASEL II – New Basel Capital Accord

Proces približovania sa k Basel II prebiehal na základe prijímania dodatkov k Basel I (BCA – Basle Capital Accord). Prvý návrh NBCA (New Basle Capital Accord) bol prijatý v roku 1999. Označoval sa ako *Nová bazilejská dohoda o kapitáli*, NBCA, Basel II, resp. CP1, CP2 a CP3 (Consultative Paper). Finálna verzia NBCA bola prijatá v júni roku 2006 pod názvom International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: a Revised Framework.

Dodatok NBCA sa člení na tri piliere s možnosťou ich aplikácie tak na individuálnom, ako aj na konsolidovanom základe. Pilier I – *Minimálne kapitálové požiadavky* obsahuje kvantitatívne stanovenie kapitálu potrebného na krytie možných strát z rizík, definovaných v dokumente. Pilier II – *Postup orgánov dohľadu* obsahuje kvalitatívne požiadavky na kapitál vo vzťahu k rizikovému profilu banky. Pilier III – *Trhová disciplína* obsahuje požiadavky na zverejňované informácie o bankách.

Dodatok NBCA umožňuje používanie troch metód merania *kreditného rizika* – štandardizovaný prístup a dve metódy založené na interných ratingoch. V štandardizovanom prístupe sa rating a rizikové váhy určujú externými ratingovými spoločnosťami. O uznaní ratingov jednotlivých agentúr rozhoduje národný regulátor.

Metódy založené na interných ratingoch (IRB prístup Internal Rating Based Approach) vystupujú vo dvoch formách, a to *základný* (FIRB – Foundation IRB Approach) a *pokročilý* (AIRB – Advanced IRB Approach) prístup.¹

Meranie kreditného rizika na základe interného ratingu predstavuje metódu založenú na ukazovateľoch:

- pravdepodobnosť zlyhania dlžníka (*Probability of Default* – PD),
- kvóta straty pri zlyhaní dlžníka (*Loss Given Default* – LGD),
- doba splatnosti (*Maturity* – M),
- angažovanosť pri zlyhaní (*Exposure at Default* – EAD).

T a b u ľ k a 1

Rizikové váhy pohľadávok pri kreditnom riziku podľa Basel I a Basel II (v %)

		Basel II							Basel I
		Rating, resp. riziková váha							
		od AAA do AA-	od A+ do A-	od BBB+ do BBB-	od BB+ do B-	pod B-	bez ratingu	OECD	ostatné štáty
Suverén Banky		0	20	50	100	150	100	0	100
	A1	20	50	100	100	150	100	20	100
	B1-2	20	50	50	100	150	50	20	100
	B2-3	20	20	20	50	150	20	20	100
Podniky									
	20	50	od BBB+ do BB - 100		pod BB- 150		100	100	
Retail							75		-
Úvery zabezpečené nehnuteľnosťou obývané dlžníkom							35		50
Úvery zabezpečené nehnuteľnosťou slúžiace na iný účel než bývanie							100		100

Prameň: [29].

Pri základnej metóde banka počíta len hodnotu PD, ostatné zložky sú stanovené regulátorom. Pri pokročilej metóde banka počíta všetky štyri uvedené zložky.

Najdôležitejšou časťou Basel II bolo meranie trhových rizík a požiadavky na ich krytie kapitálom. Trhové riziká boli definované ako zmeny cien akcií, kurzov, sadzieb, komodít. Stanovenie minimálnej kapitálovej požiadavky na trhové riziko vychádza z dvoch typov prístupov – štandardizovaného (STA – Standardized Approach) a založeného na interných modeloch (IMA – Internal Models Approach). Pri STA sa trhové riziko člení na štyri skupiny: na úrokové, akciové, menové a komoditné. Na meranie trhových rizík je možné použiť viaceré metódy, napríklad gapovú analýzu, metódy založené na analýze durácie, ale najmä metódy výpočtu V a R (*Value at Risk* – hodnota v riziku).

¹Pri IRB prístupe sa postupuje nasledovne:

Stanoví sa riziková váha (RW – *Risk Weight*) na základe funkcie stanovenej regulátorom:

$$RW = 1,06 \cdot \frac{LGD}{0,08} \left\{ N \left[\frac{G(PD)}{\sqrt{1-R}} + \sqrt{\frac{R}{1-R}} G(0,999) - PD \right] \right\} \frac{1 + (M - 2,5) \cdot b(PD)}{1 - 1,5b(PD)}$$

kde:

- N – distribučná funkcia normovaného normálneho rozdelenia,
- b(PD) – $0,11852 - 0,05478 \ln(PD)$ = koeficient úpravy splatnosti,
- 1,06 – kalibrovacia konštanta (*scaling factor*).

Regulátor stanovuje rovnako aj výpočet ďalších veličín predpísanými vzťahmi. Pozri [26, s. 59 – 63].

Metóda V a R^2 predstavuje maximálnu hodnotu straty na danom portfóliu počas stanoveného časového úseku so zvolenou pravdepodobnosťou. Štandardne sa počíta na dennej báze pri 95 %-nej hodnote pravdepodobnosti. Na meranie trhových rizík sa používajú viaceré metódy, konkrétne ide o štandardizované metódy, vlastné modely bánk a metódy merania.

Vyústenie komplexného prístupu k meraniu rizík obsahuje koncepcia ekonomického kapitálu. Ekonomický kapitál vyjadruje pravdepodobnosť potenciálnych budúcich (neočakávaných) strát na zvolenej hladine významnosti 99,9 %. Príbuzné k modelom ekonomického kapitálu sú vlastné modely merania jednotlivých rizík, V a R pre trhové riziko obchodného portfólia alebo IRB prístup (Internal Rating Based Approach) k meraniu kreditného rizika.

Najdôležitejší dodatok k Basel I (BCA) bol prijatý v roku 1996. Obsahoval výpočet kapitálových požiadaviek na otvorené akciové, úrokové, menové a komoditné pozície. V rámci uvedeného dodatku bola zavedená vrstva kapitálu Tier III.

Tier III obsahuje krátkodobý podriadený dlh a čistý zisk obchodného portfólia. Zavedenie Tier III je v kompetencii národného orgánu dohľadu. Tier III možno použiť iba na pokrytie kapitálovej požiadavky voči trhovému riziku, čo znamená, že sa nevzťahuje na kapitálovú požiadavku k úverovému riziku a v zmysle Basel II ani k prevádzkovému (t. j. operačnému – pozn. autorky) riziku, ktoré musia byť pokryté Tier I a Tier II [15, s. 28]. Čo sa týka použitia Tier I a Tier II, tieto vrstvy sú určené prioritne na krytie úverového a operačného rizika. Po pokrytí uvedených rizík nepoužitá časť Tier I a Tier II môže slúžiť aj na krytie trhových rizík. Dodatok k BCA z roku 1996 zaviedol aj nové metódy merania rizík, a to štandardizovanú metódu a metódu založenú na interných modeloch bánk. Dodatok BCA obsahuje len kvantitatívnu časť na výpočet kapitálovej požiadavky, na rozdiel od NBCA, ktorá definovala aj kvalitatívne stránky kapitálu.

Dokumenty Basel II v súvislosti s rizikami používa výraz *obchodná kniha* (*trading book*). Banka je povinná viesť obchodnú knihu, v ktorej denne zaznamenáva pozície v jednotlivých finančných nástrojoch, ktoré banka drží na účely obchodovania na vlastný účet s cieľom dosiahnuť výnos z rozdielov medzi ich nákupnými alebo predajnými cenami, alebo zo zmien v úrokových sadzbách, alebo na účel zabezpečenia svojich obchodov na vlastný účet s finančnými nástrojmi zaznamenanými v obchodnej knihe.

Záznamy v obchodnej knihe sa usporadúvajú z vecného hľadiska na pozície z obchodov s úrokovými nástrojmi, s akciovými nástrojmi, s cudzími menami a zlatom a s komoditnými nástrojmi. Pozície v obchodnej knihe sa zaznamenávajú bez vzájomného započítania.

² Na výpočet V a R sa používajú metódy parametrická, metóda historickej simulácie a metóda Monte Carlo.

Banky sú povinné viesť aj *bankovú knihu* (*banking book*), v ktorej denne zaznamenávajú obchody a pozície, ktoré sa nezaznamenávajú v obchodnej knihe. Ak by sme si dovolili určitú mieru zjednodušenia, v bankovej knihe sa zaznamenávajú operácie typické pre komerčné bankovníctvo (prijímanie vkladov, poskytovanie úverov), v obchodnej knihe sa zaznamenávajú operácie typické pre obchodovanie na finančnom trhu.

Riziká z pozícií zaznamenaných v obchodnej knihe je možné označiť ako trhové riziko. Významným momentom Basel II bolo aj definovanie *operačného rizika*, ktoré predstavovali skupiny rizík súvisiace s transakčným rizikom, rizikom prevádzkového riadenia a s rizikom systému.

5. Význam definície obchodného a bankového portfólia

Vymedzenie obchodného portfólia v podmienkach Európskej únie³ je podrobnejšie než v Novej bazilejskej dohode.

Kapitálová požiadavka odvodená od menového a komoditného rizika sa vzťahuje na bankové aj obchodné portfólio. Vyplýva to z bazilejských dohôd rovnako, ako aj z direktív CAD. Čo sa týka akciového a úrokového rizika, väčšina akciových a úrokových derivátov je začlenená do obchodného portfólia. V bankovom portfóliu môžu byť len také úrokové a akciové deriváty, ktoré spĺňajú test korelácie.

Direktíva CAD II stanovuje kritériá, na základe ktorých je možné zaradiť jednotlivé nástroje do bankového portfólia a banka tak nemá povinnosť sledovať obchodné portfólio. V takomto prípade banka sleduje len obchodné portfólio a meranie rizika podlieha smerniciam OFD a SRD.

5.1. Prevody medzi portfóliami

Vzhľadom na to, že členenie operácií komerčných bánk na operácie bankového a obchodného portfólia nie je podmienené požiadavkou na osobitnú analytickú evidenciu uvedených operácií, obchodné a bankové portfólio v praxi nemajú vyrovnanú bilanciu. Aktíva obchodného portfólia spravidla prevyšujú pasíva

³ Ide o vlastné pozície vo finančných nástrojoch, v komoditách, komoditných derivátoch, ktoré banka zaujala s úmyslom dosiahnuť zisk, predaj ich v krátkodobom horizonte, dosiahnuť zisk zo skutočných alebo očakávaných rozdielov medzi nákupnými a predajnými cenami, alebo vyplývajúci z iných cenových alebo úrokových zmien, pozície vo finančných nástrojoch, v komoditách a komoditných derivátoch, ktoré vznikajú z párovaných obchodov, pozície vyplývajúce zo zaistenia iných nástrojov obchodného portfólia, pozície v nevysporiadaných operáciách, OTC derivátoch, pozície v repoch, pôžičkách cenných papierov, komoditách, pozície v poplatkoch, úrokoch, dividendách a vo forme marží burzových derivátov.

obchodného portfólia, napríklad ak nákup cenných papierov (aktíva obchodného portfólia) je financovaný z bežných depozít klientov (pasíva bankového portfólia). V dôsledku takejto prirodzenej nerovnováhy v bankovníctve môžu byť výnosy (ako aj riziká) koncentrované v obchodnom portfóliu a náklady zasa v bankovom portfóliu.

Okrem tendencie k prirodzenej nerovnováhe uvedeného druhu v bankovníctve pôsobia aj stimuly podporujúce prevody aktív do obchodného portfólia a pasív do bankového portfólia. V takýchto prípadoch sa totiž zvyšuje zisk obchodného portfólia, a ten môže byť v zmysle Smernice CAD II súčasťou Tier III kapitálu banky.⁴

Podobné prevody medzi jednotlivými portfóliami teda môžu mať aj špekulatívny charakter s cieľom umelo zlepšiť ukazovateľ kapitálovej primeranosti. V niektorých hraničných situáciách by mohli nastať paradoxy, napríklad že zisk obchodného portfólia by mohol byť vyšší než zisk banky, resp. banka by mohla vykazovať zisk obchodného portfólia, hoci by celkovo dosahovala stratu. Rozvoj uvedenej praxe relativizuje význam zisku obchodného portfólia a bankové dohľady budú postavené pred úlohu, ako riešiť špekulatívne prevody medzi portfóliami.

Na druhej strane treba vidieť aj potrebu pripustiť prevody medzi portfóliami. Na lepšiu orientáciu v problematike merania rizík bankového a obchodného portfólia uvádzame chronologický vývoj v rámci procesov Basel a procesov v rámci Európskej únie, vyúsťujúcich do dohôd CAD I, II a III.

6. Smernica CAD II (Capital Adequacy Directive II)

Smernica CAD II predstavuje revíziu CAD I na základe Novej bazilejskej dohody – novely Basel I. Cieľom bolo zabrániť odlišnému režimu členov a nečlenov Bazilejského výboru pre bankový dohľad v rámci Európskej únie.

Smernica CAD II bola prijatá v roku 1998 a obsahovo sa sústredila na dve ťažiskové oblasti, a to na vlastné modely bánk a komoditné riziko.

Príčiny prijatia CAD II spočívali v potrebe zahrnúť do obchodnej knihy aj komoditné riziká, alebo riziká derivátov na komodity, ktoré sú určené na účely obchodovania, umožniť inštitúciám vlastné vnútorné modely merania a riadenia rizík tak, aby tieto riziká merali presnejšie.

Smernica CAD II nezasahuje do činnosti investičných podnikov, ktorých hlavnou náplňou činnosti je obchodovanie s komoditami. Takýto podnik nespadá ani pod smernicu o investičných firmách.

⁴ Tier III je určený na krytie trhových rizík obchodného portfólia.

Možnosť uplatnenia interných modelov sa podľa CAD II vzťahuje na pozičné, devízové a komoditné riziká.

Orgán dohľadu vydá súhlas na používanie interných modelov riadenia rizík len vtedy, ak sú splnené najmä tieto *obligatórne podmienky*:

- inštitúcia má jednotku riadenia rizík, nezávislú od obchodných jednotiek a podliehajúcu priamo hlavnému vedeniu inštitúcie;
- interný model riadenia rizík je integrovaný do každodenného procesu riadenia rizík a kooperuje s hlavným vedením inštitúcie;
- hlavné vedenie inštitúcie sa aktívne zapája do procesu riadenia rizík, riadiaci pracovníci kontrolujúci hlásenia disponujú aj právomocami presadiť zníženie pozícií jednotlivým obchodníkom v záujme zníženia rizika inštitúcie;
- inštitúcia má dostatočné personálne zabezpečenie v oblasti práce s modelmi,
- požaduje sa kontrola spoľahlivosti a presnosti modelov;
- bol zavedený prísny program testovania krízových situácií a ich vyhodnocovanie hlavným vedením;
- požaduje sa interný audit posudzovania spoľahlivosti modelov.

7. Smernica CAD III (Capital Adequacy Directive)

Cieľom CAD III je zabezpečiť jednotnú aplikáciu nového konceptu kapitálovej primeranosti bánk a investičných podnikov v rámci EÚ. Smernica CAD III takto reaguje opäť na postup Bazilejského výboru pre bankový dohľad, ktorý 26. júna 2004 schválil koncepciu Basel II. Tento dokument zaviedol tak nové operačné riziko, definované ako riziko zlyhania operačného systému, ako aj rôzne formy ľudského zlyhania. Ráta sa s tromi spôsobmi výpočtu kapitálu na krytie uvedeného rizika:

- *jednoduchý*, založený na výpočte percenta z hrubého príjmu;
- *pokročilý*, rozdeľujúci obchodné činnosti do 8 skupín;
- *rozvinutý*, opierajúci sa na presné vlastné kalkulácie inštitúcií.

Smernica CAD III predstavuje súhrnné označenie na rekodifikáciu smerníc SRD⁵ a CAD II. Nový návrh smernice bol predložený Európskou komisiou do Rady EÚ dňa 19. júla 2004.

Uvedený dokument zvyšuje úlohu dohľadu na konsolidovanom základe nad skupinami operujúcimi cez hranice. Dôraz sa kladie aj na spoluprácu orgánov dohľadu. V tomto kontexte bude určite dôležitú úlohu zohrávať aj novovytvorený Výbor európskych bankových dohľadov.

⁵ Smernica SRD bola v roku 2000 novelizovaná a pod rovnakým názvom sa uvádza aj pod číselným označením 2000/12/ES.

T a b u ľ k a 2

Teritoriálna aplikácia predpisov

	Banka	Investičný podnik
Krajiny EÚ, a zároveň členovia Bazilejského výboru BIS: Veľká Británia, Belgicko, Francúzsko, Nemecko, Luxembursko, Holandsko, Švédsko, Španielsko, Taliansko	New Basel Accord + CAD	CAD
Krajiny EÚ, ale nie G 10: Rakúsko, Dánsko, Fínsko, Grécko, Island, Írsko, Nórsko, Portugalsko, Španielsko, Slovensko, Česká republika	CAD	CAD
Členovia Bazilejského výboru, ale nie členské štáty EÚ: USA, Kanada, Japonsko, Švajčiarsko	New Basel Accord	Žiadne medzinárodné dohody

Prameň: [4, s. 57].

8. Rozdiely medzi smernicami CAD a požiadavkami BASEL I a BASEL II

Rozdiely medzi uvedenými predpismi sa prejavujú najmä v rámci 3. piliera Basel II – Trhová disciplína:

1. Podriadený dlh – max. 50 % Tier I (CAD tiež).
2. Tier II max. do výšky Tier I (CAD nestanovuje).
3. Všeobecné rezervy podľa materiálov Basel môžu byť do výšky 1,25 RVA, musia byť zahrnuté do Tier II (CAD ich neobmedzuje).
4. Krytie strát 50 % od Tier I, 50 % od Tier II.
5. $\text{Tier II} + \text{Tier III} \leq \text{Tier I}$.
6. $\text{Tier III} \leq 250 \% \text{ Tier I} + \text{Tier II}$ (CAD nerieši).
7. Tier III slúži len na pokrytie kapitálových potrieb vzhľadom na trhové riziko (kreditné a operačné riziko musia byť kryté prostredníctvom Tier I a Tier II).
8. Podľa smerníc EÚ CAD Tier III môže obsahovať krátkodobý podriadený dlh a zisk obchodného portfólia, materiály Basel umožňujú započítavať do Tier III iba krátkodobý termínovaný dlh.
9. Smernice CAD sa na rozdiel od Basel II nevyjadrujú k otázkam sekuritizácie aktív bánk a investičných spoločností.
10. Podľa smerníc CAD je zisk bežného obdobia súčasťou kapitálu banky až po overení účtovnej závierky audítorom, materiály Basel nekladú požiadavku overenia audítorom, zahrnutie zisku bežného obdobia do kapitálu banky ponechávajú v kompetencii národných dohliadacích orgánov.

Štruktúru kapitálu banky v podmienkach EÚ upravujú medzinárodné predpisy, ako Direktíva EÚ 2000/12/ES a Direktíva CAD 93/6/ES. Významné zmeny boli prijaté v roku 2005 v súvislosti s prevzatím princípov Basel II. Ako Tier I vystupujú položky: základné imanie, emisné ážio, rezervy a fondy všeobecných bankových rizík. Odpočítavajú sa nakúpené vlastné akcie, nehmotný majetok, straty. Ako Tier II vystupujú preceňovacie rezervy, ostatné položky, z nich najmä kumulatívne preferenčné akcie a podriadené pohľadávky, odpočítavajú sa účasti v iných bankách a spoločnostiach prevyšujúce 10 % kapitálu, negatívne rozdiely medzi očakávanými stratami a opravnými položkami. Tier III predstavuje podriadený dlh s minimálnou splatnosťou 2 roky. Alternatívna štruktúra vlastných zdrojov banky⁶ podľa CAD je nasledovná:

- vlastné zdroje,
- čistý zisk obchodného portfólia,
- podriadený dlh so splatnosťou minimálne 2 roky,
- odpočítajú sa nelikvidné aktíva, ktoré predstavujú najmä: hmotné aktíva okrem tých, ktoré zabezpečujú úvery a pohľadávky, účasti a pohľadávky z podriadených dlhov, neobchodovateľné investície, kapitálové nedostatky v dcérskych spoločnostiach.

9. Kvantitatívne dosahové štúdie (QIS – Quantitative Impact Studies)

Bazilejský výbor pre bankový dohľad pri Banke pre medzinárodné zúčtovanie v Bazileji inicioval analýzy v rámci kvantitatívnych dopadových štúdií s cieľom vyhodnotiť, či boli splnené ciele v súvislosti s revíziou kapitálovej štruktúry bánk.

Prvá štúdia QIS 1 sa uskutočnila v roku 2000, jej cieľom bolo informovať o nastaveniach podmienok dokumentu CP2 (Second Consultative Paper – CP2).

Druhá štúdia QIS 2 bola zameraná na rizikové profily bánk a znižovanie kreditného rizika. Celkovo sa QIS 2 zúčastnilo 138 bánk z 25 krajín. Banky z členských štátov Bazilejského výboru (G10), ako aj banky v Európskej únii boli rozdelené do dvoch skupín.

Skupina 1 predstavovala medzinárodne aktívne banky s kapitálom minimálnym základným kapitálom 3 mld eur, skupina 2 predstavovala malé špecializované banky.

⁶ Alternatívnu štruktúru vlastných zdrojov možno použiť na krytie skupiny definovaných rizík CAD, konkrétne pozičné riziko obsahujúce úrokové a akciové riziko, ďalej na krytie menového rizika, komoditného rizika a rizika úverovej angažovanosti obchodnej knihy, ktoré je možné zahrnúť medzi trhové riziká. Smernica CAD okrem trhových rizík definuje aj riziko vyrovnania obchodu, riziko obchodného partnera, ktoré možno zahrnúť do kreditného rizika.

T a b u ľ k a 3

Zmeny kapitálových požiadaviek v dôsledku CP 2 (v %)

	Štandardizovaný prístup (STA – Standardized Approach)		Základný prístup založený na interných ratingoch (Foundation Internal Rating Based Approach)		Pokročilý prístup založený na interných ratingoch (Advanced Internal Rating Based Approach)	
	Kreditné riziko	Celkové	Kreditné riziko	Celkové	Kreditné riziko	Celkové
G 10: skupina 1	6	18				
skupina 2	1	13	14	24	-5	5
EÚ: skupina 1	6	18				
skupina 2	-1	11	10	20	-1	9
Štáty mimo G 10 a EÚ	5	17				

Prameň: [9].

Výsledky QIS 2 poukázali na to, že návrhy CP 2 sprevádzajú zvýšené kapitálové požiadavky pre všetky skupiny bánk, využívajúcich štandardizovaný prístup a základný prístup založený na interných modeloch (IRB Foundation Approach). Základný prístup založený na interných modeloch však generoval vyššie kapitálové požiadavky ako štandardizovaný prístup, čo bolo v rozpore so zámermi bazilejských dohôd. Výsledky neobsahovali požiadavky na krytie operačného rizika.

V októbri roku 2002 Bazilejský výbor začal práce na tretej dopadovej štúdii QIS 3. Jej cieľom bolo overiť dopady Novej bazilejskej dohody o kapitáli na banky pred prijatím poradného dokumentu CP 3 (Consultative Paper 3).

T a b u ľ k a 4

Zmeny v kapitálových požiadavkách v jednotlivých skupinách bánk (v %)

	Štandardizovaný prístup (STA)			Základný prístup založený na interných ratingoch (Foundation Internal Rating Based Approach)			Pokročilý prístup založený na interných ratingoch (Advanced Internal Rating Based Approach)		
	priemer	max.	min.	priemer	max.	min.	priemer	max.	min.
G 10: skupina 1	11	84	-15	3	55	-32	-2	46	-36
skupina 2	3	81	-23	-19	41	-58			
EÚ: skupina 1	6	31	-7	-4	55	-32	-6	26	-31
skupina 2	1	81	-67	-20	41	-58			
Ostatné: skupina 1 a 2 spolu	12	103	-17	4	75	-33			

Prameň: [11].

Výsledky QIS 3 boli v súlade s očakávaniami BIS v uvedenej oblasti. Výsledky poukázali na zvýšenie kapitálových požiadaviek pri štandardizovanom prístupe vo všetkých skupinách bánk. Výrazné zníženie kapitálových požiadaviek pri základnom prístupe založenom na internom ratingu nastalo v bankách skupiny 2 v dôsledku ich retailovej orientácie. Pri pokročilom prístupe založenom na internom

ratingu došlo k výraznému zníženiu kapitálových požiadaviek. Medzinárodne aktívne banky dostali motiváciu využívať sofistikované metódy merania rizík.

V roku 2006 boli publikované výsledky QIS 5, ktorá zahrnula aj niektoré obmedzené výsledky z americkej QIS 4. Výbor rozdelil krajiny do nasledujúcich zoskupení: krajiny G 10, krajiny CEBS⁷ a krajiny, ktoré nepatria ani do G 10, ani do CEBS.⁸ Jej prínosom bolo vyhodnotenie zmien v kapitálových požiadavkách v celosvetovom meradle.

T a b u ľ k a 5

Percentuálne zmeny kapitálovej požiadavky oproti pôvodnej kapitálovej dohode

	Štandardizovaný prístup (STA)	Základný prístup založený na interných ratingoch (Foundation Internal Rating Based Approach)	Pokročilý prístup založený na interných ratingoch (Advanced Internal Rating Based Approach)
G 10: skupina 1	1.7	-1.3	-7.1
skupina 2	-1.3	-12.3	-26.7
CEBS: skupina 1	-0.9	-3.2	-8.3
skupina 2	-0.3	-16.6	-26.6
Nečlenovia G 10, ani CEBS, skupina 1	1.8	-16.2	-29.0
Nečlenovia G 10, ani CEBS, skupina 2	38.2	11.4	-1.0

Prameň: [10].

Za hlavné faktory zníženia minimálneho požadovaného kapitálu sa považujú priaznivé makroekonomické podmienky a prínos hypotekárneho portfólia, znižujúceho riziko bankového portfólia. Svoju úlohu zohrali aj priaznivejšie makroekonomické podmienky v porovnaní s obdobím riešenia QIS 3. Výbor odporúča využitie uvedených poznatkov aj v proticyklickej hospodárskej politike.

Záver

V dôsledku rozdielov medzi smernicami CAD, OFD a SRD na jednej strane, ktoré sú záväzné pre banky a investičné podniky v rámci Európskej únie, a Basel I a II na strane druhej, ako aj na základe ich rozdielnej teritoriálnej aplikácie vznikajú nerovnosti medzi pravidlami. Rozdielne postavenie nadobúdajú tak banky a investičné podniky v rámci 1. skupiny, ako aj banky navzájom v rámci rôznych skupín štátov. Osobitne výrazne sa prejavujú rozdielne požiadavky kladené napríklad na investičné banky v USA a na investičné podniky, na ktoré sa

⁷ Do skupiny krajín CEBS (Committee for European Banking Supervisors) patria členské štáty EÚ, kandidáti na vstup, krajiny EEA (European Economic Area), ide o 30 krajín, z ktorých sa 20 zúčastnilo QIS 5.

⁸ Do tejto skupiny krajín patrí Austrália, Bahrain, Brazília, Chile, India, Indonézia, Peru, Singapur.

nevzťahuje žiadna z uvedených regulácií. Okrem nerovnakého postavenia z týchto faktov vyplýva aj rozdielna východisková pozícia na ozývajúce sa kritické hlasy voči regulácii bánk a investičných podnikov. V niektorých prípadoch je kritika zrejme opodstatnená, ale kritické ohlasy nemožno preberať mechanicky, bez predchádzajúcej analýzy postavenia bánk a investičných podnikov s ohľadom na konkrétne predpisy, ktoré sa na ne vzťahujú. Pri hodnotení adekvátnosti národných predpisov v uvedenej oblasti je rovnako dôležité vychádzať z toho, či sú splnené požiadavky kladené tým typom regulácie, ktorý platí pre uvedenú geografickú oblasť a konkrétny typ finančnej inštitúcie. Z uvedeného je však zrejmé, že pôvodný úmysel spočívajúci v jednotnosti aplikácie medzinárodných predpisov bankovej regulácie sa nemusí naplniť.

Kritika Basel II a z neho vychádzajúcej filozofie smeruje k viacerým čiastkovým otázkam, ktoré možno zhrnúť do nasledujúcich skupín problémov. Závažným momentom hodným zreteľa je možná procyklická orientácia regulácie na základe princípov Basel II. Pri hospodárskom poklese môže dochádzať k tlmeniu úverových aktivít v dôsledku zhoršenia bonity klientov, a naopak, v období rastu dochádza k podpore prehrievania konjunktúry a úverovej multiplikácie. Malé a stredné podniky sa obávajú toho, že budú nútené využívať drahé služby ratingových agentúr kvôli snahe bánk využívať externé ratingy. Ďalším momentom podliehajúcim kritike je otázka absencie merania rizika portfólia a abstrahovanie od veľkosti portfólia, ako aj od korelácie rizík v rámci neho. Kritike sa nevyhli ani sofistikované metódy merania rizika, ktoré zvýhodňujú veľké banky, ktoré ich môžu aplikovať. Komplexnosť a detailnosť postupov však nemusí viesť k väčšej presnosti. Možnosť výberu metód merania rizika môže spôsobiť, že riadenie kapitálovej primeranosti sa bude odlišovať v jednotlivých bankách, čo popiera pôvodný zámer jednotného merania rizík a ich krytia kapitálom. Pri porovnávaní pozitív a negatív nových pravidiel Basel II však výraznú úlohu zohráva potreba podpory stability bánk a finančných inštitúcií, a tak prevláda názor, že jeho implementácia napriek všetkým čiastkovým pripomienkam a problémom bude prínosom.

Literatúra

- [1] GONDA, V.: Bankový dohľad v optike Basel II. *Ekonomický časopis/Journal of Economics*, 52, 2004, č. 6, s. 647 – 657.
- [2] HORVÁTOVÁ, E.: Bankovníctvo. Bratislava: Súvaha 2000.
- [3] HORVÁTOVÁ, E.: Ekonomické a legislatívne podmienky operácií komerčných bánk na Slovensku. Bratislava: Vydavateľstvo Ekonóm 2004.
- [4] HORVÁTOVÁ, E.: Kapitálové dohody Basel I a Basel II a ich vplyv na smernice Európskej únie v oblasti kapitálovej primeranosti bánk a investičných podnikov. In: *Evropské finanční systémy. [Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie.]* Brno: Masarykova univerzita Brno 2006.
- [5] JÍLEK, J.: Finanční rizika. Praha: Grada 2000.

-
- [6] KAŠPAROVSKÁ, V.: Řízení obchodních bank. Praha: C. H. Beck 2006.
 - [7] LORE, M. – BORODOVSKY, L.: Financial Risk Management. Oxford: Buittenworth – Heinemann 2000.
 - [8] POLOUČEK, S.: Bankovníctví. Praha: C. H. Beck 2006.
 - [9] Results of the Second Quantitative Impact Study. Basel Committee on Banking Supervision, BIS, november 2001.
 - [10] Results of the fifth Quantitative Impact Study. Basel Committee on Banking Supervision, BIS, jún 2006.
 - [11] Quantitative Impact Study 3. Overview of Global Results. Basel Committee on Banking Supervision, BIS, máj 2003.
 - [12] RODRIGUEZ, J.: International Banking Regulation. Where is the Market Discipline in Basel II? [Policy Analysis, No. 455.] Washington, DC: CATO Institute 2002.
 - [13] SEKERKA, B.: Řízení bankovních rizik. Praha: Profess Consulting 2000.
 - [14] SIVÁK, R. – GERTLER, L.: Teória a prax vybraných druhov rizik. Bratislava: Sprint 2006.
 - [15] SVITEK, M.: Kapitálové vybavenie bánk. Bratislava: Eurounion 2006.
 - [16] TOMÁŠEK, F.: Bankovníctví jednotného vnitřního trhu Evropské unie. Praha: Linde 1997.
 - [17] Council Directive 89/299/EEC of 17th of April 1989 on the Own Funds of Credit Institutions, also Called OFD Directive. –
<http://www.europa.eu.int/eur-lex/lex/RECH_menu.do?ihmlang=en>.
 - [18] Council Directive 89/647/EEC of 18th of December 1989 on a Solvency Ratio for Credit Institutions, also Called SRD Directive.
<http://www.europa.eu.int/eur-lex/lex/RECH_menu.do?ihmlang=en>.
 - [19] Council Directive 93/6/EEC of 15th March 1993 on the Capital Adequacy of Investment Firms and Credit Institutions. <http://www.europa.eu.int/eur-lex/lex/RECH_menu.do?ihmlang=en>.
 - [20] Council Directive 92/121/EEC of 21 December 1992 on Monitoring and Controlling Large Exposures of Credit Institutions. <<http://www.legaltext.ee/text/en/T1072.htm>>.
 - [21] Council Directive 92/30/EEC of 6 April 1992 on the Supervision of Credit Institutions on a Consolidated Basis. <<http://www.legaltext.ee/text/en/T2006.htm>>.
 - [22] Directive 2000/12/EC of the European Parliament and of the Council of 20 March 2000 Relating to the Taking Up and Pursuit of the Business of Credit Institutions. Official Journal L 117 , 26/04/2001 P. 0013 – 0015, <<http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?mode=dbl&lang=en&ihmlang=en&lng1=en,sk&lng2=bg,cs,da,de,el,en... - 30k ->>>.
 - [23] Council Directive 93/6/EEC of 15 March 1993 on the Capital Adequacy of Investments Firms and Credit Institutions. Official Journal of the European Union L 141, 11/06/1993 p. 0001 – 0026, <<http://www.finance.gov.sk/en/Default.aspx?CatID=314>>.
 - [24] Amendment to the Capital Accord to Incorporate Market Risks, Basle Committee on Banking Supervision. Basle: Bank for International Settlement, January 1996.
 - [25] International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards, Basle Committee on Banking Supervision. Basle: Bank for International Settlement, July 1988.
 - [26] International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards. A Revised Framework. Basle: Bank for International Settlement, June 2004.
 - [27] The New Capital Adequacy Directive, CAD 3. The Transposition of the New Basel Capital Accord into European Union Legislation. Consultation Document, HM Treasury, 2003. <<http://www.hm-treasury.gov.uk/media/5/C/cad3condoc03.pdf>>.
 - [28] Directive 2006/48/EC of the European Parliament and of the Council of 14 June 2006 relating to the taking up and pursuit of the business of the credit institutions. [Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2006/48/ES o začatí a vykonávaní činnosti úverových inštitúcií.] Official Journal of the European Union L 141, 11/06/1993 p. 0001 – 0026
<<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:177:0001:0200:EN:PDF>>.
 - [29] Directive 2006/49/EC of the European Parliament and of the Council of 14 June 2006 on the capital adequacy of investment firms and credit institutions. [Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2006/49/ES o kapitálovej primeranosti investičných spoločností a úverových inštitúcií.] Official Journal of the European Union L 141, 11/06/1993 p. 0001 – 0026.
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2006/l_177/l_17720060630en02010255.pdf>.